

НЕЗАЛЕЖНА ЕТИКА Т. КОТАРБІНСЬКОГО У СВІТЛІ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВІРОВЧЕННЯ

© Льовкіна О., 2010.

Проаналізовано ті положення незалежної від релігії етики Т. Котарбінського, які спричинили ідеологічну полеміку між ним і представниками католицької релігійної філософії. Окреслено специфіку етичних максим у вченні Т. Котарбінського, який вважав, що походження моральних правил має розглядатися в історичному й практичному контекстах. Особливу увагу було приділено тим положенням етичного учення Т. Котарбінського, які піддавалися критиці з боку прихильників християнської етики: її атеїстичній спрямованості, ігноруванні Т. Котарбінським залежності буття людини від Першопричини (Бога).

Ключові слова – незалежна етика, атеїзм, християнська етика, справедливість.

Olena Levkina. Independent Ethics Of T.Kotarbin'skiy Is In The Point Of View Of Christian Doctrine.

Those positions of independency of religion ethics of T.Kotarbinski are analysed in the article, which entailed ideological polemic between him and by the representatives of catholic religious philosophy. Outlined the specific of ethics rules in the studies of T.Kotarbinski, who considered that the origin of moral rules must be examined in historical and practical contexts. The special attention was spared that position of ethics studies of T.Kotarbinski, that added criticism from the side of christian ethics admirers: it atheistic orientation, ignoring of T.Kotarbinski dependences of human life on primary Cause (God).

Keywords – independent ethics, atheism, christian ethics, justice.

Проблема аксіологічного релятивізму надзвичайно гостро постає саме на початку ХХІ століття. Відхід від традиційних релігійних цінностей, який став наслідком поширення секуляризованої культури, сприяв докорінній перебудові усього світового соціокультурного середовища. Попередні епохи надавали пріоритет духовній основі життя, адже релігійні системи містили непохитний етичний кодекс, орієнтири якого були чіткими й загальнозрозумілими. Ідеальний смисл життя полягав у якомога ретельнішому слідуванні відомим релігійно-етичним максимам, а страх смерті нівелювався вірою у потойбічне життя. Науково-секуляризований світогляд, що поширився світом найбільшою мірою у ХХ столітті, майже зруйнував ці уявлення.

Ще М. Вебер, говорячи про специфіку секуляризованого світу, наголошував, що у ньому відбувається війна богів й протистояння цінностей. «Процес зняття чарів зі світу, який розгортається у західній культурі впродовж тисячоліть, і взагалі, той «прогрес», у якому (як його ланка і рушійна сила водночас) бере участь і наука, – чи мають вони якийсь смисл, що виходив би за межі суто практичі і технічні?» [2, с. 316]. На жаль, збудоване на засадах зростання науково-технічного прогресу життя виявляється майже безглуздим з погляду звичайної людини. Адже наука, за своєю суттю, є позбавленою ціннісних характеристик. Вона удосконалює лише техніку оволодіння речами навколишнього світу, проте відповідей на світоглядні питання: «що нам робити?» і «як жити?» – вона не дає і не може дати. Але «хто з нас сьогодні... здатний повірити в те, що знання астрономії, біології, фізики та хімії здатне хоч якоюсь мірою пояснити нам смисл світобудови, або хоча б вказати шлях, де є сліди цього смислу, якщо він взагалі існує? Якщо наука і

здатна тут щось зробити, то радше викорінити рештки віри в існування такої речі, як смисл світобудови» [2, с. 320]. Крім того, на думку М. Вебера, у сучасному світі цілераціональна поведінка превалює над ціннісно-раціональною, а формальна раціональність – над матеріальною. Відповідно принцип «мета виправдовує засоби» стає майже загальноприйнятим.

Це стосується й економічної сфери життєдіяльності суспільства, яка перетворилась на домінуючу. Тотальна індустріалізація, технологізація й інформатизація світу сприяють утвердженню прагматичних, утилітарних цінностей. Ефективність, успіх, прибуток стають альфою та омегою цінностей сучасного людства. «Є усі підстави твердити про перетворення економіки у фінансовому, яка є тріумфом «грошового ладу». У ньому спостерігається занепад ідеалів християнської цивілізації... Будівники конструкції грошового ладу говорять на спільній для країн і народів мові фінансових операцій... Фінансовий успіх... – вже не просто ознака благодаті, а сама благодать» [1, с. 649].

Але така «благодать» загрожує самому існуванню сучасної цивілізації, породжуючи не бачену в історії людства аксіологічну кризу. Криза цінностей надає індивіду можливість вибору серед небаченого раніше плюралізму ціннісних систем. Це стає одним з витоків загального взаємовідчуження людей, породжуючи хвилю вселенської агресії. Усвідомлюючи цю загрозу, апологети ортодоксальних релігійних учень ще у ХХ ст. актуалізували суспільну дискусію щодо пошуку спільних для усього людства морально-етичних ідеалів. Особливу увагу прихильники християнства надавали критиці інноваційних нерелігійних етичних систем, які претендували на першість у країнах, де панувала комуністична ідеологія. Зокрема, гостра дискусія розгорнулася навколо «незалежної етики» Т. Котарбінського, яку цей філософ запропонував як частину свого праксеологічного учення – всезагальної граматики дії. Зважаючи на стрімке відродження релігійних цінностей у пострадянських країнах (і у тому числі й в Україні), проблема пропонованої роботи є надзвичайно актуальною. Адже пошук оптимального співвідношення світської і релігійної моралі теж стає предметом гострих дискусій у нашому суспільстві.

Серед досліджень етичного вчення Т. Котарбінського особливо хотілося б відзначити роботи його співвітчизників: Г. Писарека, Я.Т. Хорошого, Дж. Дудека, А. Семеновського, М. Вейсброта, які аналізували етичні погляди засновника праксеології у контексті польської філософської думки. В їх творах відчувається напруження ідейних та ідеологічних дебатів, які тривають у польському суспільстві з приводу співвідношення світської та релігійної етики у духовному й практичному житті індивідів у сучасну епоху. Крім того, критичному аналізу етичних ідей Т. Котарбінського присвячені роботи К. Войтили, більше відомого як Папа Римський Іоанн-Павло II. До творчості засновника праксеології зверталися в різний час такі відомі російські та українські дослідники, як В.М. Верніков, Б.Т. Домбровський, В.О. Храмов, І.С. Нарський, В.Л. Абушенко, Я. Воленський, В.А. Смірнов, В.Л. Васюков, Е.Н. Шульга, Л.Г. Комаха, Г. Попов, О.Н. Веретюк та інші.

Метою пропонованої роботи є дослідження тих положень незалежної від релігії етики Т. Котарбінського, які спричинила ідеологічну полеміку з представниками католицької релігійної філософії.

Сучасний світ гостро потребує етичних обґрунтувань, які б не посилювали деструктивність людської активності. Релігійні цінності зберігають свою значущість в суспільствах із сталими традиціями, але стрімкий розвиток суспільних відносин у ХХ ст. (політичних, виробничих, ідеологічних тощо) зумовив необхідність пошуку нових підходів до ефективної організації морально-етичної сфери життя. Процеси індустріалізації, а згодом й інформатизації світу призводять до того, що традиційні цінності починають переглядатися, їх по-новому інтерпретують в контексті ситуації, що змінилася. Це і зрозуміло: у швидкоплинному світі потрібні нові орієнтири для вирішення нових проблем.

Етична система засновника праксеології і одного з головних представників Львівсько-Варшавської школи Т. Котарбінського була однією зі спроб побудови атеїстичного фундаменту моральних засад життєдіяльності суспільства. Незважаючи на те, що, на думку самого Т. Котарбінського, презентована ним етична система не залежала ні від релігії, ні від філософії, на неї явно вплинули морально-етичні цінності християнства. По-суті, його «незалежна етика» стала

своєрідним симбіозом християнської і мирських (професійних) етичних систем. Філософ, створюючи своє учення, вважав, що незалежна етика повинна стати духовною основою індустріального, «працелюбного», суспільства. Тому цікавим є запропонований ним образ діяльного наставника, введений як зразок для наслідування, і, власне, весь комплекс моральних повчань, які Т. Котарбінський пропонував втілити у польському (і не лише!) суспільстві. По суті, ідеали «практичного реаліста» та «дбайливого опікуна», які пропагував Т. Котарбінський, нагадували образи християнських святих, оскільки ці ідеали також ґрунтувалися на цінностях добра, милосердя, справедливості, самопожертви й активно-діяльній турботи про слабких.

«Незалежна етика» Т. Котарбінського була покликана стати основою не стільки духовної сфери, скільки практичної, адже вона мислилася як основа праксеології – граматики дії. Проте прагматичний й утилітарний підхід до етичних максим не міг викликати схвалення в суспільстві, де католицизм здавна посідав міцні позиції. Такі особливості етичних поглядів польського дослідника породжували багато питань до нього як з боку католицьких теологів, так і з боку марксистсько-матеріалістично налаштованих опонентів. Католики піддавали критиці положення про необхідність дистанціювання від релігії. Навіть думка про можливість побудови незалежної від релігії будь-якої етичної системи була для них вкрай неприємною. Натомість радикальні матеріалісти не схвалювали м'якість атеїстичної критики Т. Котарбінським релігійно-етичних систем.

Шквальна критика незалежної від релігії етики з боку католиків частково була викликана тією обставиною, що традиційно в польському суспільстві релігія була (і до цього часу залишається!) соціальним інститутом, який регламентує більшість сфер життєдіяльності суспільства. З іншого боку, сама особистість Т. Котарбінського, якому була довірена Польська академія наук (ПАН) у 50–80 рр. ХХ ст. викликала у клерикальних колах недовіру. У науково-суспільній діяльності голови ПАН вони відчували вплив марксистсько-ленінської радянської ідеології. Адже під його керівництвом ПАН обрала курс на секуляризацію цінностей, що сприймався як ідеологічно ворожий у релігійно-традиційному суспільстві Польщі. Але, заради справедливості, слід відмітити, що аналогічна політика у ті часи проводилася в усіх країнах соціалістичного табору.

Християнські етичні принципи були близькі Т. Котарбінському (особливо, любов до ближнього), але, на його думку, доцільно було створити таку етичну систему, яка могла б бути прийнятною за будь-яких умов. Учений розпочав свою роботу з розгляду гіпотетичної ситуації, що етичні постулати християнства можуть знецінитися у ту мить, коли людина втрачає віру у Бога. Але й в атеїста залишається потреба орієнтуватися на чіткі моральні максими. Згідно з переконанням Т. Котарбінського, значущість моральних правил у відносинах між людьми слід розглядати в історичному контексті, а не в трансцендентному. Трансцендентні і метафізичні етичні максими з часом починають гірше відповідати історичним умовам, які змінюються, їх починають критикувати і трансформувати. Тому, на думку Т. Котарбінського, необхідно створити систему етичних ідеалів, які будуть незалежними від метафізично-релігійних забобонів.

Головним принципом незалежної етики Т. Котарбінського є проголошення необхідності зведення до мінімуму зла в світі. Цього можна досягти у простий спосіб: жити відповідно до вимог праксеології (запропонованої ним загальної теорії організації діяльності) і власної совісті. Творець праксеології зазначав, що її метою є «...дослідження найбільш широких узагальнень технічного характеру. Йдеться тут про техніку раціональної діяльності як такої, про вказівки і застереження, важливі для всякої ефективної дії» [5, с. 775].

Польський філософ створював свій варіант світсько-атеїстичної етики не шляхом онтологізації, а за допомогою методологізації. Розуміння етики Т. Котарбінським мало подвійний характер: з одного боку, етика керує духовним життям людини, причому найбільша увага приділяється саме керівництву в практичній сфері, з іншого, – етика у вузькому значенні цього слова учить людській порядності. З огляду на те, що постійне прагнення людини знайти смисл своєї життєдіяльності, часто змушує звертатися до світу релігійних ідеалів і цінностей, Т. Котарбінський, починаючи власний пошук основ моральних приписів, зосередив увагу саме на аналізі релігійного фундаменту моралі. Ретельно опрацювавши цей духовний шар людства, він зробив висновок, що головні засади релігійної моралі у різних світоглядних системах (індуїстській,

буддистський, християнській, ісламській та ін.) мають велику подібність між собою. З огляду на те, що релігійно-етичні принципи міцно вкорінилися у суспільній свідомості, учений визнав, що можливо (й, навіть, необхідно), відштовхуючись від них, розробити відмінну від релігійної систему етичних норм. Т. Котарбінський вважав, що в питаннях етики слід насамперед звертатися до історії й соціології і шукати моральні критерії, спираючись на емпірію, адже саме вона підтверджує наявність спільних моральних уявлень, які, своєю чергою, ґрунтуються на очевидній суспільній корисності етичних норм й оцінок. Окрім емпірії, найважливішим критерієм їх очевидності є совість.

Значення етики, на думку Т. Котарбінського, є важливим, адже саме вона допомагає людині визначитися з моральними принципами, які допоможуть їй заслужити репутацію порядної. Людина виявляє свою моральність (або аморальність), вчиняючи відповідно до вимог етичних кодексів або порушуючи їх в певних ситуаціях, тому Т. Котарбінський ретельно перераховує основні негативні і позитивні вчинки, які роблять індивіди у цих ситуаціях для узагальнення етичних критеріїв. Він приходить до переконання, що кожному індивіду слід орієнтуватися на такі суспільні ідеали й чесноти, як мужність, справедливість, жертвовність й уміння керувати своїми емоціями. Саме їх наявність і розвиток сприяють формуванню справжньої високоморальної людини, в якій має потребу будь-яке суспільство. З іншого боку, осуду підлягають егоїзм, боягузтво, несправедливість і відсутність волі. Людей, на яких завжди можна розраховувати і які викликають довіру, Т. Котарбінський назвав опікунами. Образ опікуна відповідає вимогам сучасності, якщо не звертати уваги на те, що він є дещо абстрактним. Адже людська порядність є, водночас, і основою гідних стосунків і їх наслідком.

Т. Котарбінський вважав, що запропонований ним етичний еталон може стати дієвішим (ніж релігійний) у таких випадках: коли хтось потребує невідкладної допомоги; коли чітко визначені обов'язки, які вимагають тих чи інших дій; коли відбувається боротьба між сторонами (тоді слід мінімізувати агресію). Особливу увагу польський учений приділяв стилю поведінки людини, якій довірені для керівництва підлеглі люди, адже тут виникає спокуса вирішувати власні проблеми за рахунок інших. Тому філософ особливо розтлумачує цей момент і відзначає, що відповідальність і гідність у ставленні керівника-наставника до людей, чие благополуччя, самопочуття і життєвий оптимізм залежать від його рішень, є обов'язковою нормою. Сильніший повинен виступати в ролі справедливого і мудрого опікуна, на якого завжди можна розраховувати. Відповідальний опікун уважно реагує на потреби інших людей і прагне їм допомогти. При цьому він, з погляду етичної системи Т. Котарбінського, не має права розраховувати на винагороду.

Незалежна етика була, як вже наголошувалося вище, розкритикована у католицькому середовищі. Про серйозність ставлення католиків до дискусії свідчить той факт, що сам Папа Римський Іоанн-Павло II полемізував із Т. Котарбінським в своїх працях, серед яких найвідомішою стала «Незалежна етика в світлі ідей справедливості». По суті, це була дискусія між головним ідеологом нового польського наукового середовища, що пропагував необхідність радикальних змін у духовній сфері на основі атеїстичної позиції, і голови могутньої і багаточисленної католицької пастви – Папи Римського, теж поляка за походженням. На переконання голови католицької церкви, віру неможливо відокремити від філософії, особливо від моральної філософії – етики (й краще не намагатися цього робити, щоб не стимулювати моральну деградацію суспільства!). Понтифік зазначає, що важливою складовою незалежної етики Т. Котарбінського є комплекс саме християнських цінностей, але при цьому замовчується усе те, що пов'язано з вірою в Бога, із релігійною природою моралі. Такий збіг основних ціннісних засад релігійної та незалежної етик Іоанн-Павло II пояснює тим, що насправді християнська етика містить у собі як свою частину природну складову (комплекс принципів поведінки, які продиктовані здоровим глуздом). Християнська і природна (згідно з термінологією Т. Котарбінського – незалежна) етичні системи суть дві сторони моральності людини. Адже етика, яка спирається на Божественне Одкровення, доповнює етику, що ґрунтується на здоровому глузді, і підносить її на вищий рівень.

Свої міркування Папа Римський розпочинає з головного питання – про першопричину людського буття. Розум надає можливість людині пізнати ту істину, що першопричиною сущого є саме Бог. Людина як частина загального буття своїм виникненням також зобов'язана Богу. Пізнавши одну з головних істин, людина повинна проявити її в своєму внутрішньому і зовнішньому житті. Адже це справедливо – вшановувати Бога, нашого Творця. Для віруючої людини релігія стає складовою частиною її природної моральності. Отже, природна моральність ніколи не потребувала заперечення релігії. Етику, як і релігію, К. Войтила розглядає як результат розквіту людської природи, проте не погоджується з думкою, що не етика виникає з релігії, а релігія виникає з етики. Відповідно, віруюча людина, сприймаючи незалежну від релігії етику Т. Котарбінського, вчиняє несправедливо щодо Бога. Незалежна ж етика, на думку Понтифіка, не розглядає відсутність віри у Бога як етичну проблему, оскільки войовничі атеїсти заперечення віри вважають єдиною можливою позицією, яка повинна бути у мислячої прогресивної людини. Тому для них питання про етичність або неетичність невір'я відпадає взагалі. На думку автора статті, К. Войтила чітко зазначив головний недолік етики Т. Котарбінського, адже засновник праксеології дійсно проігнорував обґрунтування незалежності буття людини від першопричини (Бога), яке в контексті його філософії мало б бути присутнім. Адже лише незалежне буття може мати право на моральність, принципи якої визначаються незалежною етикою. Проте, якщо поставити запитання: «Чи дійсно людське буття є незалежним?», – то багато людей дадуть на нього заперечну відповідь. Адже більшість людей – віруючих і невіруючих – відчують залежність власного буття від зовнішніх чинників.

Залежність буття людини від Бога прихована у структурі усєї дійсності і людина повинна зробити зусилля, щоб знайти її й усвідомити. Але й атеїст, який не сприймає і не бачить цієї залежності, повинен запитати себе: чи справедливий я до ідеї Вищого Буття, в існуванні якого упевнені стільки людей? Враховуючи це, Іоанн Павло II звертається до розуміння ідеї справедливості в незалежній етиці, запропонованій Т. Котарбінським, і релігійній етиці. Зокрема, Понтифік зосередив увагу на сутності справедливої поведінки – віддавати належне особам або ж суспільству загалом. Особливим проявом справедливості є визнання прав за тими, хто їх має, але явно не вимагає їх дотримання. Маються на увазі совітливі люди. По-справжньому совітлива людина не допускає образи незнайомих людей, навіть у своїх думках. Але сумнівною є справедливість, яка «виявляється» у зневазі до віри. Адже для величезної кількості людей їх зв'язок із Богом і залежність від Нього є очевидними.

Відповідно, сама ідея справедливості не може повною мірою втілитися у незалежній етиці. Тому, на переконання К. Войтили, «незалежна етика» Т. Котарбінського підходить тільки для переконаних атеїстів. Для людей, які хоча й мають сумнів щодо існування зв'язку нашого буття з Богом, але припускає можливість існування такого зв'язку, а тим більше для тих, хто вже прагне його знайти, релігійна етика повинна стати дієвою альтернативою «незалежній етиці» хоча би тому, що вона багатша за неї на цілу справедливість. Інакше кажучи, ступінь невір'я має бути дуже високим для того, щоб людина сприйняла і почала слідувати незалежній етиці. Висновок, який зробив Голова Католицької Церкви, однозначний – незалежна етика є незрілою етичною системою, і не варто квапитися їй слідувати.

Така оцінка Іоанна Павла II сприяла масштабному засудженню незалежної етики з боку віруючих католиків. Теза про необхідність дистанціювання від релігійно-етичних постулатів стала причиною відторгнення клерикальними колами Польщі етичної концепції Т. Котарбінського. Спроби створення незалежної етики вони назвали міфологією, яка резонує з людськими емоціями. Незалежна етика є, на думку апологетів папських енциклік, лише роздумом окремо узятого індивіда про власні емоції й відчуття, для яких знайти фундаментальну основу просто неможливо. Тобто під благородною вивіскою «етика» Т. Котарбінський лише висловив власні авторські рефлексії щодо добра і зла. У полеміці з засновником незалежної етики особливо акцентувалося на відсутності у Т. Котарбінського справжньої відповідальності наставника. На думку католиків, немає відповідальності у тих людей, які беруться навчати добру підрастаюче покоління, відкинувши релігію як рудимент минулого. Крім того, було йому вказано й на той парадокс, що у широкій царині наук

мало хто з медиків захоче полемізувати щодо теорій в галузі, наприклад, ядерної фізики, але найскладніші питання етики беруться тлумачити і медики, і фізики, й інші «фахівці». Тому й важко створити об'єктивну теорію добра і зла.

Критики незалежної етики Т. Котарбінського зазначали, що, відкинувши релігійну мораль, неможливо створити об'єктивну етичну теорію. Мораль є обов'язковим виміром людського існування. Якщо виходити з того, що метою моралі є досягнення щастя й гармонійного розвитку людини, то в християнській етиці постулюється, що досягнення щастя можливе для людини лише за умови єднання з Богом, взаємної любові людини і Бога. Християнська мораль не заперечує природної людської моралі. Вона вимагає від людини діяти усе своє життя у тісному зв'язку із Церквою. Саме тут пригадалось Т. Котарбінському і його «захоплення молодості» – етика утилітаризму, з якою почали асоціювати його незалежну етику (хоча сам вчений піддавав критиці і сумніву багато положень утилітаризму). К. Войтила у своїх творах почав критично висловлюватися з приводу утилітаризму, і, знаючи про характер дискусії між ним і головою ПАН, можна легко здогадатися, для кого ця критика призначалася у першу чергу. Наприклад, кажучи про утилітарні життєві принципи сучасної людини, Понтифік відмічає, що «...утилітаризм є поняттям усвідомленим, сформульованим на підставі наукових принципів і науково уточненим. Він зазначив, що сама назва «утилітаризм» походить від латинського дієслова *uti* (використовувати, отримувати вигоду) і прикметника *utilis* (корисний). Відповідно до такої етимології утилітаризм в усіх діях людини акцентує увагу на їх вигоді або корисливості» [3, с. 101]. І далі: «Утилітаризм є програмою послідовного егоїзму, що виключає будь-яку можливість переходу до дійсного альтруїзму» [3, с. 103].

Можливо, виникнення новомодних етичних учень і підштовхнуло католицьку церкву до проведення модернізації свого етичного вчення та інтерпретації класичних канонів. Беручи до уваги той факт, що атеїстичні (і не лише), етичні нововведення широко поширювались в суспільствах з традиційними моральними засадами, соціально-політичні погляди католицизму були оновлені у дусі, що більше відповідав вимогам часу. Зокрема, в умовах тотальної індустріалізації у папських енцикліках велика увага приділялась співвідношенню трудової діяльності людини та її духовного розвитку. Пам'ятаючи про атеїстичні і матеріалістичні погляди Т. Котарбінського і його прихильників, які сформувалися під впливом радянських ідеологів, Римський Папа жорстко засуджував соціальні й економічні доктрини, які закликали жертвувати в ім'я торжества «вищої класової справедливості» основними правами людини, гідністю особистостей і, навіть, цілих соціальних груп. Підкреслювалося, що жоден економічний закон не може виправдати цілковите трудове закріпачення людини, коли у неї не залишається ні часу, ні сил для культурного і релігійного життя. Утопії марксистів засуджувалися, оскільки у своєму прагненні до загального добробуту і щастя, ці утопісти досягали протилежного ефекту. Враховуючи вищезгадане, соціалістичні доктрини оголосили шкідливими і неприпустимими. «Соціалістичні форми організації економічного і суспільного життя, які мали визволити виробничі сили, насправді виявилися для них справжніми кайданами» [4, с. 135].

При цьому католицькою церквою схвалювалися дії їх adeptів, спрямовані на участь в соціально-економічному житті з метою процвітання людей і миру на Землі. Зокрема, йдеться про створення нових робочих місць й боротьбу за милосердя. Кожна людина має право на працю і, водночас, це є її почесним обов'язком: адже в такий спосіб вона може захистити себе, прогнати свою сім'ю, знайти своє місце у суспільстві, щоб мати можливість стати милосердною. Церквою визнаються профспілкові об'єднання, їх права на самоуправління і навіть на страйк: адже інколи людям життєво необхідно відстояти свою гідність і справедливі вимоги. Отже, католицька церква виступила за підтримку гармонійного поєднання праці і соціальних програм.

Підбиваючи підсумки роботи, слід акцентувати увагу на тих положеннях «незалежної етики» Т. Котарбінського, які піддавалися критиці з боку прихильників християнської етики. Насамперед ними критикувалася можливість створення незалежної від релігії етики. Атеїзм, з позицій якого створювалися Т. Котарбінським і праксеологія і відповідно його етична система (на засадах якої мала б функціонувати «граматика дії»), категорично не сприймався католиками, оскільки у цьому

разі відкидалась ідея Бога як Першопричини буття. Причому сам Т. Котарбінський не акцентував увагу на незалежності буття людини від Першопричини. Але лише абсолютно автономне буття може мати право на мораль, принципи якої визначаються незалежною етикою. Тут виявилась теоретична недоопрацьованість етичної системи засновника праксеології. Стало очевидним, що нехтування вірою багатьох людей не є ні проявом порядності, ні проявом совісті, які теоретично мали б бути основними чеснотами «незалежної етики».

Також католиками зверталась увага на утилітарний характер етичного вчення польського філософа, яке створювалось насамперед для забезпечення ефективної діяльності, досягнення практичного успіху, для вправного оволодіння технікою й іншими речами навколишнього світу. Але духовне обґрунтування цієї етики виявилось поверхневим і несистематичним, що відповідно не викликало до нього довіри серед потенційних прихильників.

Особливо акцентувалося на великій відповідальності (чи краще сказати безвідповідальності!) наставників молоді, які беруться вчити добру нові покоління людей, відкинувши релігію як рудимент минулої доби. Т. Котарбінський не залишив вичерпного, докладного опису власної етичної системи. На його думку, необхідні лише загальні етичні орієнтири, а решта проблем морального характеру людина може вирішити самостійно, діючи залежно від обставин життя. Тобто у «незалежній етиці» Т. Котарбінського та в інших новомодних етичних системах чомусь майже не обговорюються такі актуальні проблеми, як етичність абортів, гомосексуалізму, використання контрацептивних препаратів, втрати цноти поза шлюбом, розлучення тощо. Можливо їх не цікавлять проблеми збереження традиційних цінностей сім'ї та шлюбу? Тому, на думку автора статті, людям, які прагнуть жити відповідно до обґрунтованого етичного вчення, краще звернутися до світу релігійних цінностей та ідеалів, які створювались протягом тисячоліть і випробувані багатьма поколіннями.

1. *Базилевич В.Д. Метафізика економіки: Монографія / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. – К.: Знання, 2007. – 718с.* 2. *Вебер М. Про внутрішнє покликання до науки // Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер. – К.: Основи, 1998. – С. 310–338. – (Першотвір).* 3. *Войтыла Кароль Йоанн Павел П. Любовь и ответственность / Войтыла Кароль. – М.: «Кругъ», 1993. – 352 с. – (Первоисточник).* 4. *Краснодембський З. На постмодерністських роздоріжжях культури / Пер. з пол. Р. Харчук. – К.: Основи, 2000. – 196 с. – (Першотвір).* 5. *Котарбінський Т. Задачи праксеологии // Котарбінський Т. Избранные произведения / Т. Котарбінський – М.: Издательство иностранной литературы, 1963. – 912 с. – (Первоисточник).*